

Dr. sc. Faruk Kozić

ROPSTVO U 21. VIJEKU

Sažetak

Stari oblici društva se mijenjaju i nastaju novi i bolji. Društvo se razvija i mijenja po nekoj svojoj logici. Pravci promjena idu u smjeru stalne demokratizacije koja teži ka demokratiji. Savremena društva su na različitom stepenu dostignutog političkog, ekonomskog, socijalnog, tehničkog i kulturnog razvoja. Sva imaju nekih nedostataka i problema u svom funkcionisanju. Do sada nemamo perfektnih demokratskih društava. I u savremenim društvima pojavljuju se prevaziđeni modeli i odnosi koji su anahroni za savremeni demokratski svijet. Takve nedemokratske oblike vidimo u pojavi rasizma, rasne netrpeljivosti, trgovine ženama, diskriminacije, raznih stereotipa i predrasuda. Borba protiv tih negativnih pojava je duga i teška, zahtijeva puno rada i promjenu svijesti.

Ključne riječi: *rasizam, džuntint, ropstvo, policijsko nasilje, koronavirus, crnci, bijelci, latinoamerikanci, nejednakost, građanski aktivizam, izrabljivanje, ukidanje ropstva, rasna netrpeljivost, institucionalni rasizam*

Uvod

Ropstvo se prepoznaje po elementu vlasništva ili kontrole nad ljudskim životom, prisilom, ograničenjem kretanja ili činjenicom da lice nije slobodno da napusti ili promijeni poslodavca i da se slobodno kreće. Savremeno ropstvo nije uvijek lahko prepoznati ili iskorišteno jer je prihvaćeno u nekim kulturama. Dužničko ropstvo se praktikuje u mnogim područjima svijeta. I u savremenom svijetu države mogu doći, kroz nepovoljnu trgovinu i kredite u dužničko ropstvo.¹ Ropstvo predstavlja društveni odnos u kojem jedan čovjek posjeduje drugog čovjeka. Rob je jednak bilo kojoj drugoj stvari i u potpunoj je vlasti gospodara. U društvenom smislu, najvažnija je razlika između kućnog i proizvodnog ropstva. Kućno ropstvo pojavljivalo se u gotovo svim poljoprivrednim društvima i počiva na upotrebi robovske radne snage u poslovima domaćinstava. Sa druge strane, proizvodno ropstvo, pojavilo se samo u pojedinim društvima: na Sredozemlju (od VI vijeka prije nove ere do II vijeka nove ere), na ostrvima istočnog i zapadnog Mediterana (od XII do XVI vijeka), na Karibima i u Brazilu (od XVI do XIX), u južnim državama SAD (od XVIII do XIX vijeka)... Za proizvodno ropstvo svojstvena je upotreba robova u proizvodnji robe koja je namijenjena tržištu.² Više je uslova što je proizvodno ropstvo bilo isplativo. U to je spadalo jeftina nabavka robova, blaga i topla klima, postojanje tržišta na koje su se mogli plasirati proizvedeni proizvodi, uzgoj i zasada raznih kultura (šećerna trska, pamuk, vinova loza, duhan...) koji je zahtijevao stalan rad i brojnu radnu snagu...

Rasizam znači pogrešno pripisivanje naslijeđenih obilježja ličnosti ili ponašanja pojedincima određenog fizičkog izgleda. Rasista je onaj koji vjeruje da su neki pojedinci, na

¹ Faruk Kozić, *Priručni leksiokon demokratije i ljudskih prava*, „Meligrafprint“, Zenica 2018., str.203.

² *Sociološki rečnik*, (Priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Zavod za udžbenike, Beograd, 2007., str.502.

osnovu rasnih razlika, superiorniji ili inferiorniji u odnosu na druge. Institucionalni rasizam odnosi se na diskriminaciju zasnovanu na etničkoj pripadnosti koja je utemeljena u postojeće društvene institucije. *Novi rasizam* rasističke stavove zasniva više na kulturnim razlikama nego na ideji biološke inferiornosti. Zatvorenost grupe i povlašten pristup resursima predstavlja važan dio etničkog antagonizma. Neki od osnovnih vidova savremenih etničkih konflikata, naročito rasistički stavovi bijelaca prema crnoj rasi, trebaju se razumjeti u okvirima kolonijalizma i ekspanzije razvoja zapadnih zemalja.³ *Trgovina ljudima* prema Protokolu Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima podrazumijeva „regrutaciju, transport, prebacivanje, smještanje ili prijem osoba, uz upotrebu prijetnje, ili sile, ili drugih oblika prinude, otmice, obmane, prevare, zloupotrebe moći ili zloupotrebe stanja ranjivosti, ili davanje ili primanje novca ili koristi radi postizanja pristanka osobe nad kojom druga osoba ima kontrolu, a sve u cilju eksploatacije“.

Eksploatacija uključuje najmanje eksploataciju drugih u prostituciji, ili ostale vrste seksualne eksploatacije, prinudni rad ili davanje usluga, ropstvo ili ponašanje nalik robovlasničkom, upotreba ili uklanjanje tjelesnih organa. Trgovina ljudima je nezakonita trgovina, naročito ženama i djecom; nedopušteno, tajno kretanje ljudi preko nacionalnih i međunarodnih granica, većinom iz zemalja u razvoju i nekih tranzicijskih zemalja, sa ciljem prisilnog dovođenja žena, djevojaka i djece u seksualno i ekonomski represivne i izrabljivajuće situacije radi ostvarivanja profita trgovaca, kriminalnih organizacija i radi drugih nezakonitih aktivnosti vezanih uz takvu trgovinu, kao što je prisilni kućni rad. Trgovina ljudima je nedemokratski čin i rezultat nedemokratskog ponašanja kriminalnih grupa i pojedinaca.⁴ To je i nekulturan čin ili devijantna pojava u društvu.

Ropstvo kao ekstremna nejednakost

Ropstvo je sistem ekstremne nejednakosti u kome su pojedinci posjedovali druge ljude kao vlasništvo. Ropstvo je nepravedan odnos među ljudima, grupama ljudi ili narodima utemeljen na ekonomskoj, pravnoj, moralnoj, idejnoj, političkoj ili vjerskoj zavisnosti i pokornosti. U tom smislu ropstvo predstavlja instituciju krajnje zavisnosti jednog od strane drugog čovjeka koja je osnova nedemokratskog društvenog sistema označenog kao robovlasništvo.⁵ Svojina nad ljudima bila je osnovno obilježje starijih, robovlasničkih poredaka u ljudskoj historiji, postojala je i bila legalna. Zakonski uslovi vlasništva nad robovima razlikuju se kroz historiju. U južnim dijelovima Sjedinjenih Američkih Država robovi su bili bez ikakvih prava, a u drugim mjestima njihov položaj je bio sličan slugama. I funkcije su im bile različite. U SAD, Južnoj Americi i na Karibima, uglavnom su robovi bili radnici na plantažama. U staroj Grčkoj i Rimskom carstvu često su zauzimali odgovorne položaje, bili su obrazovani i ponekad bogati.

Robovi su bili potpuno obespravljeni, vlasnik ih je mogao kupovati, prodavati, kazniti, pogubiti, a vlasti se na to nisu osvrtaale. Organizovani otpor ropstvu počeo je u kršćanskim krugovima u Engleskoj i SAD u 18. vijeku. U početku je cilj bio da se prekine trgovina robljem, a

³ Entoni Gidens, *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Bograd, 2005., str. 284 i 230-231.

⁴ Senadin Lavić, *Leksikon socioloških pojmova*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2014., str.578.

⁵ Isto, str.595-596 i 600.

u 19. vijeku se razvio u široki pokret za borbu protiv ropstva. Nakon duge rasprave u britanskom Parlamentu ropstvo je zabranjeno 1807. godine. U SAD ropstvo je bilo dozvoljeno sve do 1863. godine, a u nekim latinoameričkim državama duže. Danska i Norveška ukinule su trgovinu robljem u svim prekomorskim kolonijama još 1792. godine. U britanskim kolonijama ropstvo je zabranjeno 1833., a Francuska je zakon o tome usvojila 1848. godine.⁶ Nastojanja da se ukine ropstvo označila su početak međunarodne saradnje i napora za odbranu osnovnih ljudskih prava. *Međunarodni dan ukidanja ropstva je 21. septembar* kad je formirana država Haiti prije 216. godina. Razni oblici ropstva zadržani su do naših dana. Krajem 20. i početkom 21. vijeka pojavila se nova vrsta ropstva, odnosno trgovina ženama.⁷

Odvratnost prema ropstvu dostigla je vrhunac u najrazvijenijim zemljama početkom 19. vijeka. Međutim, međunarodna zajednica nije bila dovoljno autoritarna i jaka da saverenim državama nametne obavezu da ukinu ropstvo. Zato se borba usmjerila na trgovinu robljem, naročito na otvorenom moru. U Briselu je 1890. godine potpisan *Akt protiv ropstva*, na osnovu koga je obrazovan i poseban ured koji je usklađivao provođenje mjera protiv ropstva i trgovine robljem. Pod okriljem Društva naroda usvojena je, 1926. godine, *Konvencija o ukidanju ropstva i trgovine robljem*. Nakon Drugog svjetskog rata potpisana je *Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu iz 1956. godine*. Zabrana ropstva potvrđena je i proširena članom 8. *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima*. U njemu se kaže: 1. „Niko se ne smije držati u ropstvu; zabranjuju se ropstvo i trgovina robljem u svim njegovim oblicima. 2. Niko se ne smije držati u ropstvu sličnom odnosu.”⁸ Prema ovim ugovorima, *rob je ljudsko biće nad kojim postoji, u potpunosti ili djelimično, pravo svojine*. Izraz rob se upotrebljava za onoga koji je formalno ili politički lišen prava, potčinjen i pokoran prema drugom. *Trgovina robljem obuhvata sticanje roba silom ili kupovinom, prodaju i prevoženje robova*.

S ropstvom se mogu izjednačiti sljedeće situacije:

Ropstvo zbog duga (*debat bondage*), koje nastaje kad se dužnik obavezuje da otplatu duga zajamči svojim uslugama ili uslugama lica nad kojim se stara. U tom položaju se nalaze mnogi seljaci (*peoni*) u Latinskoj Americi, jer su ušli u začarani krug, jer neprekidno moraju da vraćaju dugove prema zemlji. Bez zaduživanja ne mogu se prehraniti, a slično je sa radnicima u rudnicima i na plantažama. Kmetstvo je poznato kao „normalno“ stanje u feudalizmu, a u današnjem obliku se ispoljava kao obaveza onoga koji radi na tuđoj zemlji da pruža usluge vlasniku i da svoj položaj ne može promijeniti. Kmetstvo je u Rusiji ukinuto 1861. godine, kada je oko 47 miliona ruskih seljaka oslobođeno zavisnosti od svojih zemljoposjednika. Član 8. *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* apsolutno zabranjuje ropstvo, trgovinu robljem i ličnu zavisnost (*servitude*) u svim oblicima.

⁶ *Uvod u ljudska prava*, (urednici Enver Đuliman i Gunnar M. Karlsen), Helsinški komitet za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2003., str.53-54.

⁷ Oko 27 miliona ljudi se kupuje i prodaje, drži u zatočeništvu, zlostavlja, eksploatiše radi profita. Izvjesni vlasnik Šervurdskog dvorca, odnosno javne kuće u Prijedoru jednom je pitao: “Zar je zločin prodavati žene? Ta prodaju i nogometaše, zar ne?”

⁸ Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima, u knizi: *Čitanka ljudskih prava*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2001., str.411-434.

U Evropi je tokom 20. vijeka ogroman broj ljudi bio zatvoren u koncentracionim, radnim i sličnim logorima. U tome je prednjačila Hitlerova Njemačka tokom Drugog svjetskog rata. Staljinov Sovjetski Savez je imao socijalističke logore tzv. „gulage“. Logoraši su bili nezakonito lišeni slobode i ponižavani, morali su da rade najteže poslove u najtežim uslovima. Bili su to najteži savremeni oblici ropuskog statusa.⁹ Poznati logori su Dahau pored Minhena, koji je formiran još 1933. godine, zatim Aušvic, Trebelinka, Sobibor, Belessek, Čelmo i mnogi drugi čija je glavna namjena bilo mučenje i ubijanje ljudi. Na prostoru Kraljevine Jugoslavije poznati su bili logori u Jasenovcu, Gospiću, Staroj Gradišci...

Kršenje ljudskih prava leži u pozadini gotovo svakog problema u savremenom svijetu: nasilje, siromaštvo, globalizacija, životna sredina, ekonomska nejednakost, bezvlašće. Konflikti i ratovi koji uništavaju dijelove naše planete drastični su primjeri najvećeg kršenja ljudskih prava.¹⁰

Dan oslobođenja crnaca u SAD

Crci u Sjedinjenim Američkim Ddržavama, 19. juna slave Džuntint (*Juneteenth*) – dan kada su oslobođeni i posljednji robovi. Mnogi bijelci u Americi još nikada nisu čuli za taj praznik. Ali u 2020. godini Džuntint je imao poseban značaj. Jedan od najvećih praznika u SAD je 4. juli kada se porodice i prijatelji okupljaju, roštiljaju, a uveče svi gledaju vatromet, kad i svako malo mjesto proslavlja nezavisnost od britanskih kolonijalista. Na koga se odnosila ta nezavisnost od stranog gospodara koja je proglašena 4. jula 1776. godine potpisivanjem Deklaracije nezavisnosti (*Declaration of Independence*) i koja se od tada slavi svake godine? U SAD je Frederik Daglas bio jedan od najznačajnijih govornika i pisaca svoga vremena. Bio je rob, a kasnije pisac i aktivista za borbu protiv ropstva. O tome govorio 1852. godine: „Ovaj 4. juli je vaš, ne moj“, rekao je on u saveznoj državi Njujork. Sloboda i nezavisnost nisu se odnosili na crne robove. Oni su morali da čekaju u Teksasu do 1865. godine. Zvanično je ropstvo ukinuto oko dvije i po godine ranije. Predsjednik Abraham Linkoln je 1. januara 1863. godine sve robove proglasio slobodnima.

Vojska sjevernih država ušla je u Teksas 19. juna 1865. godine i provela zakon. Otpor robovlasnika je bio velik. Od tada Afroamerikanci kao dan oslobođenja slave 19. juni – Džuntint, na engleskom kombinacija mjeseca juna i broja devetnaest (June/Nineteenth). Džuntint je postao važan dio historije Sjedinjenih Američkih Država. Koliko je onih koji znaju za taj praznik i njegovo značenje, zavisi od toga gdje se u Americi živi. U Merilendu nema mnogo ljudi koji znaju za Džuntint, u svakom slučaju ne mnogo bijelaca. Džuntint je praznik u Teksasu, o njemu tamo zna više ljudi. To što je Dan oslobođenja posljednjih robova u odnosu na Dan nezavisnosti toliko nepoznat, nije teško razumjeti, jer se o njemu ne uči u školama. Čak i u februaru – „mjesecu historije crnaca“ (*Black History Month*), kada učenici svih razreda u zemlji više uče o historiji i tradiciji crnaca, interesantno je da Džuntint nema značajnu ulogu. Onaj ko u školi ništa o tom prazniku ne čuje i koji odrasta uglavnom u bjelačkom okruženju, ne može mnogo da sazna o „crnačkom Danu nezavisnosti“, kako još zovu Džuntint. Pritom je za sve učenike važno da shvate

⁹ Vojin Dimitrijević i Milan Paunović, u saradnji s Vladimirom Đerićem, *Ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1998., str.248-251.

¹⁰ Faruk Kozić, *Demokratija i ljudska prava i bosanskohercegovački društveni ambijent*, „Meligrafprint“, Zenica 2011., str.155-158.

značaj 19. juna 1865. godine, jer je to važan dio historije SAD. Taj praznik ne bi trebalo ograničiti samo na crnačku zajednicu. Svi Amerikanci su dio svoje države i trebali bi da znaju bolje i više svoju historiju.

Nacionalni muzej afroameričke historije i kulture (NMAAHC) u Vašingtonu podsjeća na historiju Afroamerikanaca. Zbog korona-pandemije muzej je bio zatvoren, svi zainteresovani za Džuntint mogu na internet-stranici muzeja da vide prezentacije o historiji tog praznika ili da učestvuju u onlajn-radionicama posvećenim istraživanju svoje porodice i porijekla. Proklamacija o emancipaciji koju je donio predsjednik Abraham Linkoln 1863. godine označila je kraj ropstva u SAD. U Teksasu se Džuntint već godinu dana nakon oslobođenja posljednjih robova slavio kao praznik.

Prošlo je oko stotinu godina dok se Džuntint u crnačkoj zajednici nije ustalio kao praznik. Nakon pokreta za građanska prava i pokreta „Black Power“, šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, Afroamerikanci su počeli da slave svoju historiju i da sa ponosom gledaju na svoje korijene. Od sedamdesetih godina prošlog vijeka, 19. juni je za crnce postao značajan dan u godini. U 21. vijeku Džuntint se obilježava sa specijalnim bogoslužjenjima ili uz roštlj, u krugu porodice, sa familijom ili sa komšilukom i prijateljima. Na tim svečanostima dominira crvena boja koja je važna i ima neku simboliku. Na taj dan mnogi nose crvenu odjeću, serviraju se crvene životne namirnice, poput soka od jagoda ili, crvena američka torta „Red velvet kejk“ (Red Velvet Cake).

Dio Džuntinta su već godinama i *protesti protiv rasizma, rasne netrpeljivosti i policijskog nasilja*.¹¹ Prema mnogim mišljenjima, Džuntint je „Dan refleksije“, dan kada bi ljudi trebalo da razmisle koliko je napredovala njihova zemlja otkako su robovi oslobođeni, i šta još treba da se promijeni, pa da svi budu sretni i zadovoljni.

Postoji dodatni razlog za razmišljanje, u 2020. godini, ne samo zbog policijskog nasilja koje je dovelo do smrti *Džordža Flojda* i protestnog pokreta „Crni životi su bitni“ (*Black Lives Matter*) širom zemlje.¹² Aktuelna korona-pandemija pokazala je *koliko su velike nejednakosti u američkom zdravstvenom sistemu*. Neki postupci vlasti su skrenuli „veću pažnju“ na Džuntint. Na Džuntint bi crnačka zajednica trebalo više da se okrene sebi i svojim problemima. Važno je *šta misle crnci i šta oni o tome kažu*. Šta oni o sebi misle, šta misle o svojoj djeci, porodici, o svojoj sigurnosti, zajednici i perspektivi. Džuntint¹³ u 2020. godini je bio u znaku potrebe da ustanu i kažu šta misle, šta žele, šta očekuju i čemu se nadaju.

Privilegije bijelaca i potreba za društvenim promijenama

Nisu samo crnci ti koji se moraju boriti protiv rasizma – i bijelci snose odgovornost. Ne samo u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je *rasizam sistemski*, već i u Evropi. Interesantno je da u nekim gradovima u Njemačkoj kada se vraćaju kući nailaze na „kamenove spoticanja“ – male mesingane kocke, spomenike ugrađene u pločnike, sa ugraviranim imenima Jevreja koje su nacisti odveli iz njihovih kuća i stanova. Dok prolaze pored njih na um mi pada saučesništvo: čude

¹¹ Postoji politička organizacija „Constituency for Africa“, iz Vašingtona, koja američkim građanima i političarima nastoji da približi teme vezane za afrički kontinent.

¹² Gradonačelnica Vašingtona Mjuriel Bovser preimenovala je ulicu ispred Bijele kuće u „Crni životi su bitni“.

¹³ <https://www.dw.com/bs/džuntint-dan-oslobođenja-crnci-u-sad/a-53867527>

se ljudima koji su dozvolili da im se komšijama oduzme dostojanstvo i budu ubijeni samo zato što su drugačiji. Šta su oni mislili kad su svjedočili tim događajima ili učestvovali u njima? *Čime su opravdavali to da ništa nisu poduzmali?* Slično pitanje može se postaviti i u državama na Balkanu.

Isto pitanje može se postaviti u vezi sa događanjima u 2020. godini: Snose li bijeli Amerikanci krivicu kada rasisti ubijaju Afroamerikance? Zašto bijeli ljudi šute kada ljude, koji za sebe i svoje porodice samo žele bolji život, smještaju u kampove na granicama zemalja? Prosperitet bogatih zemlja je nastao iskorištavanjem ljudi i prirodnih resursa, drugih naroda i država, na mjestima koja su bila izložena vladavini siromaštva i nasilja.

Mnogi se pitaju je li smrt crnca Georgea Floyd prekretnica za SAD. Hoće li se nešto zaista i promijeniti? Umjesto toga, moramo se zapitati kako se može pomoći da to postane značajna, velika i radikalna prekretnica. Mnogi nisu sigurni kako bi to trebalo početi. Možemo li uopće učiniti nešto korisnije od objavljivanja sadržaja na društvenim mrežama? Kako ćemo izbjeći samo formalnu podršku? Mnogi se pitaju da li uopće trebaju učestvovati u ovakvim debatama i promjenama. Jedni su ravnodušni kao da ih se to ne tiče. Sjedinje Američke Države su velika država, multietničko i multikulturalno društvo, u kome žive jedni pored drugih bijelci, crnci i Latinoamerikanci... Oni će pronaći kvalitetno rješenje sa kojim će biti svi zadovoljni.

Vremenom nestaju privilegije bijelaca. Događaji se odvijaju brzo pa je prvi put došlo do topljenja bijelih privilegija. Ogromne su razlike između djelimično dobro finansiranih javnih škola koje pohađaju bijelci i pretrpanih razreda u koje idu crnci. Treba razumjeti porodice koje se bore sa beskućništvom; djecu koja su dolazila ili još dolaze u prazne kuće, jer su njihovi roditelji morali raditi više poslova kako bi prehranili porodice i sastavili kraj s krajem. Postoji li nedostatak povjerenja između manjina i policije?

Društvo utemeljeno na nejednakosti

Mnogi smatraju da su udobnost i prosperitet američkih bijelaca izgrađeni na leđima porobljenih Afrikanaca, te utemeljeni na raseljavanju i smrti Indijanaca i iskorištavanju zemalja i ljudi širom svijeta. Na sličan način je problematična i historija mnogih evropskih zemalja. Neke evropske kolonijalne države nisu dobro rasčistile ni u udžbenicima svoj odnos prema bivšim kolonijama. O rasizmu se uči kao dijelu historije u američkim školama i u mnogim drugim zemljama. Činjenica je da je on duboko ukorijenjen u prošlost tih država, ali je i dio njihove sadašnjosti. Rasizam u SAD-u je još uvijek sistematski. On je uočljiv u društvenim strukturama koje određuju svakidašnji život. Strukture su stvorili ljudi i oni imaju moć da ih promijene. Taj odnos se najteže mijenja u svijesti, a pokazuje se u praksi. Mora se početi s onim šta mi radimo ili ne radimo u svom svakodnevnom životu. Kako se odnosimo prema drugim ljudima koji izgledaju drugačije, govore neki drugi jezik ili su pripadnici neke druge rase, religije i kulture? Kako se *aktivno* može djelovati na smanjenju rasističkih sistema, vjerovanja, stereotipa i predrasuda? Može se i treba se zajedno boriti protiv svih oblika rasizma, diskriminacije i drugih oblika nepravde u svijetu.

Mnogi novinari mogu biti saučesnici u nepravdi. Novinari se ne snalaze ili obično se ne unose dovoljno u teme iz ove oblasti. Umjesto toga, izvještavaju o činjenicama kako bi oni koji

čitaju te izvještaje mogli formirati sopstveno mišljenje. Ne stajati na strani potlačenih znači stajati na strani ugnjetivača – znači biti saučesnik. Amerikanci nastoje postati bolji. To je upravo ono što bijelci trebaju uraditi. I u demokratskim društvima opasno je kad emocije ponesu, a zapostavi se razum i odgovornost. To može ovako izgledati: najprije se u trenutnoj situaciji osjećati neugodno, dopustiti da ih emocionalno dirne. Onda je potrebno stvarno i aktivno što je više moguće slušati o tim problemima. Podići glas za druge kada god je to moguće. Razgovorati s porodicom i prijateljima koji trebaju biti informisani i motivisani. Podržati one koji protestuju ili obavljaju politički posao potreban za *stvarne, sistemske društvene promjene*. Na tom putu može se i pogriješiti, ali se treba radovati što će se nešto naučiti iz tih grešaka i što će se stanje popraviti.

Države, nacije, zajednice ljudi mogu se popraviti i biti bolje i demokratičnije. SAD nikada nisu bile savršena zemlja – ali, uvijek su, dok su se zalagale za svoje ideale, imale svoje vidljive i značajne uspjehe. Mnogi se distanciraju od njihovih brojnih i ozbiljnih nedostataka, međutim Amerikanci će se snaći i u najtežim uslovima. Nada se vidi u njihovoj beskrajnoj želji da postanu bolji, da podstiču jedni druge da poboljšaju svoje društvo i da se mijenjaju i razvijaju. Nastoje biti još bolji, odgovorniji i kreativniji. Iza protesta krije se uvjerenje da se ta nacija može promijeniti i popraviti. Kao što američki školarci svakoga jutra recituju – želimo postati jedna nacija – moraju se istinski promijeniti da bi bila sloboda i pravda jednake za sve¹⁴ stanovnike. Ako u tim promjenama uspiju, ostali dio svijeta će se u njih ugletati ili slijediti.

Duhovi ropstva još postoje

U Brazilu je prije 130 godina ukinuto ropstvo. Rane nastale zločinom nad milionima crnaca još nisu nestale. Tragovi zločina ogromnih razmjera dugo su bili skriveni. Prije nego je 1843. godine, u Brazil stigla njegova mlada, car Pedro II je na brzinu dao zatrpiti pristanište stare luke Rio de Janeira. Na tom mjestu je između 1774. i 1831. godine, 700.000 robova došlo na južnoameričko tlo. Car je htio da se to što prije zaboravi. U ovoj zemlji kao da tamni duhovi ropstva još postoje.

Princeza Isabella je 13. jula 1888. godine, okončala ropstvo tzv. „Zlatnim zakonom“. To je prošlo bez krvavog građanskog rata poput onog u SAD-u i bez pobune robova kao na Haitiju 1794. godine. Nakon što je Engleska 1845. godine u „Proglasu iz Aberdeena“ Brazilu zabranila transatlantsku trgovnu robljem, na tamošnjim plantažama je zavladao manjak radne snage. Taj nedostatak djelomično su nadoknadili useljenici iz Evrope koji su bili efikasniji nego robovi koji su bili skloni pobunama. Robovi iz Afrike stvarnost su i Brazilu, a tragovi zločina su bili dugo skriveni. Kad je ekonomski sistem ropstva došao do svojih krajnjih granica isplativosti, Brazil je odlučio kao posljednja zemlja Latinske Amerike okončati ovo sramotno razdoblje svoje historije. Svaki drugi u Africi oteti rob, koji je prevezen preko Atlantika, završio je u Brazilu. Samo je u Rio de Janeiru stiglo preko dva miliona robova. Uzduž brazilske obale iskrcano je 5,8 miliona otetih Afrikanaca.

Plantaže u Brazilu su vapile za potrebnom radnom snagom. Prema procjenama, svaki deseti Afrikanac je umro već na putu. Nakon dolaska u Brazil, porodice su razdvajane. Muškarce bi slali

¹⁴ <https://www.dw.com/bs/o-privilegiji-zato-što-si-bijelac-i-potrebi-da-se-nešto-promijeni/a-53814873>

na rad u najudaljenije predjele. Žene su za to vrijeme silovane i tako su na svijet dolazile uvijek nove generacije Brazilaca.

I pored toga, vlada ustaljeno mišljenje da je ropstvo u Brazilu bilo „humanije“ nego u drugim državama. Tome su doprinjele fotografije, sačuvane iz onog vremena koje rijetko prikazuju surovu realnost u kojoj su živjeli. Ukidanje ropstva 1888. godine nije predstavljalo razlog za slavlje nego početak ekonomske katastrofe. Bez kapitala, obrazovanja ili vlastite zemlje crnci su bili prepušteni sudbini. Mnogim njihovim potomcima je i u 21. vijeku teško.

Milioni Brazilaca afričkog porijekla još žive u sličnim teškim uslovima kao i njihovi preci, koji su oslobođeni prije 130 godina. Sirotinjske nastambe siromašnih četvrti, *favela*, u brazilskim predgrađima slične onim iz 19. vijeka.¹⁵ Njima Brazil ne daje nikakvu perspektivu, osim još u vrijeme ropstva započetog ciklusa nasilja, pobune protiv neprijateljski nastrojenog društva i nasilja uperenog protiv vlastite zajednice. *Dok su bijelci i danas kao i u vrijeme ropstva ostali nedodirljivi*, Afro-Brazilci su nesložni. Tokom obilježavanja godišnjice ukidanja ropstva Brazilci u tradicionalnoj afričkoj nošnji njeguju običaje, čuvaju svoju tradiciju i kulturu. Likove „colonizadora“, brutalnih i dominantnih izrabljivača svaki Brazilac nosi u sebi. Moć se uvijek ispoljava u čistoj tjelesnoj dominaciji nad drugima. To su duhovi ropstva koji nikako da iščeznu ili nestanu iz tih država. Duhovi robovlasništva se pojavljuju u raznim formama dominacije i savremene skrivene diskriminacije.

Moderno ropstvo u svijetu

U raznim formama rasizam se pojavljuje još u praksi. *Modernom ropstvu*, prema umjerenim procjenama Međunarodne organizacije rada, grupe za zaštitu ljudskih prava Walk Free Foundation i Međunarodne organizacije za migracije, izloženo je 40,3 miliona žrtava u 2016. godini. Ove organizacije procjenjuju kako je 24,9 miliona radnika zarobljeno u fabrikama, na gradilištima, farmama i ribarskim brodovima ili kao seksualni radnici u domovini i inostranstvu, a 15,4 miliona osoba je u brakovima na koje nisu pristali. Skoro tri od četiri ropska statusa izdržavaju žene i djevojke, a svaka četvrta osoba u ovom istraživanju je dijete, navodi se u njihovom izvještaju i dodaje kako je moderno ropstvo najviše prisutno u Africi, zatim u Aziji i na Pacifiku. Modernog ropstva u različitim formama ili oblicima ima u skoro svim državama svijeta.¹⁶

Neće samo od sebe ropstvo u potpunosti iščeznuti. Čovjek robove zamišlja kao galiote u utrobi broda za veslima, u stilu Hollywooda. Umjesto lancima, ljudi su u 21. vijeku porobljeni ekonomskim zavisnostima, zelenaškim bankarskim kreditima, diskriminirajućim zakonima, ostacima rasističkih praksi. Dominikanci i katolička crkva se zajedno bore protiv modernog ropstva. Na njihov pritisak vlada je 1995. godine, donijela zakon protiv ropstva. Od tada je 54.000 osoba oslobođeno radnog ropstva. Oni su radili za mizernu platu na pašnjacima Amazonske regije i u ilegalnim tekstilnim radionicama Sao Paula ili na proizvodnji drvenog uglja na sjeveroistoku zemlje. Krajem 2017. godine predsjednik Michel Temer je pokušao iznenađujuće ublažiti pojam

¹⁵ Još uvijek milioni Brazilaca nisu dio modernog Brazila. Dvije trećine od 60.000 godišnjih žrtava nasilja su potomci afričkih robova. Isto je i s dvije trećine žitelja zatvora. „Naslijeđe ropstva se ne može samo tako otresti“, kaže talijanski psihoanalitičar *Contardo Calligaris* koji živi u Brazilu.

¹⁶ Faruk Kozić, *Priručni leksiokon demokratije i ljudskih prava*, „Meligrafprint“, Zenica 2018., str.203.

modernog ropstva brišući iz njega element ekonomske zavisnosti. Nakon pritiska svjetske javnosti, povukao je svoju odluku. Okončanje ropstva u Brazilu prošlo je bez krvavog rata kao u SAD.

Sjene ropstva će nestati kad Brazil svoje tamnopute žitelje konačno učini akterima vlastite historije, smatraju aktivisti pokreta *Black-Movement Celso Athayde*. Osnovana je i prva politička stranka za Afro–Brazilce. To je izazvalo val optužbi zbog diskriminacije bijelaca. Iskustvo *samba škola* koje su, nakon što su otvorene i za bijelce potpuno potpale u njihove ruke, indikativno je. To ne bi trebalo da se učini i sa njegovom političkom strankom. Neki smatraju da se bijelci nikada ne bi zadovoljili sporednom ulogom. Oni uvijek žele biti glavni, voditi državu i razvojne procese. Crnci se često skrivaju iza bijelaca jer ih je strah glavne uloge. Na kraju moraće naučiti kako preuzeti glavnu i vodeću ulogu,¹⁷ odnosno odgovornost, za svoj status i položaj u društvu.

Gdje se krije problem savremenog rasizma?

UN zahtijevaju povećani napor u okviru *borbe protiv trgovine ljudima*. Na to ukazuje izvještaj kojeg su 12.02.2009. godine objavili predstavnici Ujedinjenih nacija u Beču, nadležni za borbu protiv droge i kriminala. Ujedinjeni narodi su pozvali sve svoje zemlje članice da pojačaju borbu protiv *trgovine ljudima*. U izvještaju objavljenom u Beču navodi se da i većina vlada još zanemaruje tu *formu modernog ropstva*. Navodi se da su 80 posto od svih žrtava trgovine ljudima žene i djevojčice koje se prodaju i deportuju u cilju prisilne prostitucije te drugih vidova seksualnog zlostavljanja. Pored toga, petina svih žrtava su djeca u starosnoj dobi ispod 14. godina. Objavljeni izvještaj ne sadrži podatke o ukupnom broju žrtava trgovine ljudima širom svijeta, u određenim regionima ili u zemljama pojedinačno.¹⁸

Cijeli je problem u nesposobnosti ili u nedostatku volje pojedinih vlada da se u njihovim zemljama u cjelosti pozabave trgovinom ljudima i da te podatke proslijede predstavnicima UN-a u Beču. Prisutna su oba ova primjera, jer niti ima volje, niti se prevazilaze nerad i nesposobnost. Neke razvijene zemlje kao što su Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija tek prije nekoliko godina imaju zakone koji se odnose na trgovinu ljudima. Bečkim vlastima su 2006. godine prijavljeni podaci o samo 21.400 žrtava trgovine ljudima iz 111 zemalja. Neke druge organizacije za ljudska prava kao što je *Amnesty International* smatraju da godišnje širom svijeta u ruke trgovaca ljudima dođe oko 2,5 miliona osoba. Da li su ove procjene pretjerane i pogrešne u odnosu na stanje u praksi? Kao da se vide samo sjene cijelog problema, ali ne i ono šta je stvarno ovaj problem. Podaci nisu pretjerani, mada nema dovoljno čvrstih dokaza o tome. Nedostaju ozbiljna i sistematska istraživanja.

Dokazi za ovaj veliki problem trgovine ljudima moći će da se kompletiraju onda kada sve 193 zemlje članice UN ratificiraju konvenciju o borbi protiv kriminala i spriječavanja i kažnjavanja trgovine ljudima, koja je donesena krajem 2003. godine, i kada one s tim u vezi donesu odgovarajuće zakonske mjere koje će i u praksi provoditi.¹⁹ U suzbijanju ove anahrone pojave svi mogu i moraju bolje i organizovanije sarađivati i više raditi.

¹⁷ <https://www.dw.com/bs/tamni-duhovi-ropstva/a-43764489>

¹⁸ Izvještaj se bazira na osnovu informacija iz 155 zemalja. U petini tih zemalja nema nikakve osude tih zločina ili one nisu prijavljene. Pojedine države nisu slale nikakve podatke o trgovini ljudima.

¹⁹ <https://www.dw.com/bs/moderno-ropstvo/a-4025964>

Bez Linkolna sve bi bilo drugačije

U Brazilu Afrikanci koji nisu preživjeli prelazak Atlantika jednostavno su bili bačeni na hrpu, između kućnog otpada i uginulih životinja. Jedna porodica je prilikom gradnje kuće 1996. godine otkrila posmrtnu ostatku Afrikanaca. Groblje je nazvano „Groblje novih crnaca“. Porodica je izgradila spomenik, ali groblju sada prijeti zatvaranje jer grad slabo finansira ovaj spomenik. Pritom je „Mala Afrika“, kako se naziva stara lučka četvrt, već više od godinu dana na listi spomenika svjetske baštine, UNESCO-a. U središnjem dijelu spomen-parka, koji je pravi izazov za turiste, otkopano je staro pristanište za robove. Podsjećanje na vrijeme robovlasnika u službenom Brazilu još je nepoželjno.

Abraham Linkoln (*Abraham Lincoln*), šesnaesti predsjednik SAD-a je čovjek koji je ukinuo ropstvo i sačuvao jedinstvo SAD. On je bio uzor predsjednika Obame i pravi čovjek na pravom mjestu. Američki građanski rat koji je trajao od 1861. do 1865. godine iznova je odredio Sjedinjene Američke Države. Prije rata je to bio savez država koje su polazile od pretpostavke da u svakom trenutku mogu iz njega istupiti ukoliko im se ovaj ili onaj zakon ne sviđa. Nakon rata je svima postalo jasno da jedinstvo države ima prioritet i stoji iznad svega. Građanski rat nije bila samo borba za ukidanje ropstva, već istovremeno i borba za suverenitet savezne vlade. Mnogi historičari smatraju da je taj rat bio neizbježan. Kada je Linkoln 1860. godine izabran za predsjednika nije bilo jasno da će taj rat dominirati njegovim mandatom.²⁰ Činjenica je da bi se bez Abrahama Lincolna građanski rat drugačije završio.

Niti jedan predsjednik prije ili poslije njega ne bi bio u stanju s čitavom situacijom uspješnije, bolje i organizovanije izaći na kraj. Linkoln je prije toga već imao advokatsku licencu, bio je član Kongresa i izabran je za predsjednika. On je otišao u kongresnu biblioteku i počeo izučavati knjige o načinima ratovanja. Na svoje generale u početku nije se mogao osloniti. I Winfield Scott i George McClellan nisu ostvarili željene uspjehe. Predsjednik je sam morao preuzeti vođenje rata, više nego što je očekivao. Tak kada je komandu nad vojskom prenio na generala Ulyssesa S. Granta došlo je do preokreta na frontu.

Građanski rat bez Lincolna imao bi drugačiji završetak. Južnjačke države imale su bolje generale i borili su se na svom području. Linkoln je svoje poteze pažljivo planirao. U prvu bitku koju su južnjaci dobili, kod Bull Runa, Linkoln je svoje trupe prebrzo poslao u boj. Iz te bitke izvukao pouku. S drugom bitkom je odugovlačio i čekao, kako bi obučio vojnike. I proglas o ukidanju ropstva Linkoln je objavio kasnije a to je mnogim protivnicima robovlasništva bilo po volji.

Mnogi su smatrali da bez rata ne bi bilo SAD-a. Linkoln je situaciju ispravno procijenio: na duge staze zemlje Juga građanski rat nisu mogle izdržati. General Južnih država Robert E. Lee, je 9. marta 1865. godine kao glavni komandant južnjačkih snaga, *potpisao kapitulaciju*. Rat je bio završen, mada su posljednje jedinice južnjačke vojske oružje položile nekoliko sedmica kasnije. U ratu je ukupno ubijeno 620.000 ljudi, bio je to prvi masovni ratni sukob na tlu SAD, pa i globalno; *ali Abraham Linkoln je uspio u svojoj namjeri: jedinstvo nacije uspio je očuvati*. Neki

²⁰ Stvarnu mogućnost da rat izbjegne on nije imao, smatra historičar Craig Symonds: „Ja mislim da je pitanje ropstva u Americi bilo toliko komplikovano i nerješivo, poput Gordijskog čvora, da ga se prije ili kasnije moglo samo presjeći ratom. Ja sam uvjeren da je taj rat bio neizbježan.“

historičari su uvjereni – „da su zemlje Sjevera i zemlje Juga osnovale vlastite države, nikada ne bi došlo do osnivanja ovako moćne zemlje koja je ujedinila pod svoje okrilje Sjever i Jug i Istok i Zapad.“²¹

UN je rezolucijom osudio sistemski rasizam

Iz ugla sociologije *društvenom diferencijacijom* nazivamo oblik društvene nejednakosti koji nastaje zahvaljujući tome što članovi društva obavljaju različite djelatnosti i tako postaju „različiti“, jer imaju različite uloge. Nejednaki su zato što zauzimaju različite društvene položaje i obavljaju različite društvene uloge, ali ih po tome ne možemo stepenovati kao više i niže. Društvena diferencijacija može nastati osobinama ljudi – kao što su tjelesna ljepota, inteligencija, poseban talenat, inovativnost ili kreativnost. Uglavnom, označava nejednakost pojedinaca. *Društvena stratifikacija* je poseban oblik društvene nejednakosti. Stratifikaciju možemo definisati kao strukturalnu, stabilnu i trajnu nejednakost među grupama u nekom društvu. Misli se na hijerarhijski poredane društvene grupe. Nejednakost među njima vidi se u različitoj mogućnosti pristupa društvenim resursima: materijalnom bogatstvu, prestižu i moći. Članovi viših ili gornjih slojeva društva lakše dolaze do poželjnih stvari u društvu nego oni koji pripadaju manje povlaštenim slojevima. Pojam društvene stratifikacije odnosi se na društvene grupe i nije slučajna. Ona je relativno stabilna i može biti trajna karakteristika društvenog života. Stratifikacija ima posebno značenje u životu pojedinaca i društva. Ona utiče na najvažnije aspekte života ljudi: očekivano trajanje života, obrazovanje, religiju, politiku, stavove i općenito na ljudsko biće.

Pojam rase od osnovne je važnosti za postojanje *rasizma* – predrasude znasnovane na društveno značajnim razlikama. Rasista je neko ko vjeruje da su određeni pojedinci superiorniji ili inferiorniji u odnosu na druge, na osnovu rasnih razlika. Rasizam je utkan u samu strukturu društva i sve njegove dijelove. Ideja *institucionalnog rasizma* sugerise da se rasizam sistematski provlači kroz sve strukture društva. Prema tom shvatanju, u nekim društvima, institucije kao što su policija, zdravstvo, obrazovni sistemi, privreda, kultura podstiču politiku koja neke grupe favorizuje, a druge diskriminira.

Ideju *institucionalnog rasizma* razvile su, uglavnom, SAD. Kasnih šezdesetih godina prošlog vijeka pojavili su se borci za građanska prava koji su vjerovali da je rasizam sastavni dio društva, a ne tek mišljenje neke manjine. Vremenom institucionalni rasizam javno je priznat u mnogim oblastima. U kulturi i umjetnosti, institucionalni rasizam uočen je u televizijskim programima (negativno ili nedovoljno prikazivanje etničkih manjina u televizijskim emisijama) i u međunarodnim modnim agencijama (rasprostranjena predrasuda prema obojenim manekenima).²² Institucionalni rasizam pojavljuje se još u Engleskoj, Njemačkoj... Mnogi se pitaju da li je ponovo postao prihvatljiv u savremenim društvima.²³

Tekst rezolucije Vijeća za ljudska prava UN-a je razvodnjavan. Izvještaj je trebao preispitati događaje koji su izazvali smrt Georgea Floyd i drugih osoba afričkog porijekla. Nakon duge rasprave, Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih nacija jednoglasno je usvojilo rezoluciju kojom

²¹ <https://www.dw.com/bs/da-nije-bilo-lincolna/a-4022154>

²² Entoni Gidens, *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005., str.266-268.

²³ <https://www.dw.com/hr/opasno-popuštanje-brane-protiv-rasizma-u-njemačkoj/a-19312306>

osuđuje *sistemske rasizam i policijsko nasilje*. Vijeće sa sjedištem u Ženevi, iz kojeg se Washington povukao 2018. godine, usvojilo je konsezzusom rezoluciju koju su iznijele afričke zemlje tokom hitnog sastanka sazvanog u povodu smrti Georgea Floyd i masovnih protesta protiv rasizma širom svijeta koji su uslijedili poslije toga.²⁴ U inicijalnoj verziji, rezolucija je pozivala na uspostavljanje nezavisne međunarodne istražne komisije kako bi se rasvijetlio „sistemske rasizam“ u SAD-u. To se obično čini u slučaju velikih kriza kao što je rat u Siriji.

Međutim, tekst je postepeno razvodnjen i više nije usmjeren protiv SAD-a, što su kritikovale nevladine organizacije optužujući Washington da je izvršio pritisak. Poziva samo visoku komesaru za ljudska prava Michelle Bachelet da pripremi izvještaj o „sistemskom rasizmu, kršenjima međunarodnog prava kada je riječ o ljudskim pravima i lošem postupanju snaga reda s Afrikancima i osobama afričkog porijekla“. Izvještaj bi trebao preispitati događaje koji su izazvali smrt Georgea Floyd i drugih Afrikanaca i osoba afričkog porijekla, kako bi se doprinijelo utvrđivanju odgovornosti i osiguranju pravde za žrtve.

Ne spominjući SAD, Bachelet je prethodno pred Vijećem kritikovala „sistemske rasizam“ i pozvala na službena izvinjenja i odštete za višestoljetnu opresiju nad afroameričkim stanovništvom. Prije otvaranja sastanka, dvadesetak visokih zvaničnika UN-a afričkog porijekla, među kojima je i šef Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) Tedros Adhanom (*Tedros Adhanom Ghebreyesus*)²⁵, potpisali su deklaraciju u kojoj su istakli da obična osuda rasizma nije dovoljna.²⁶ Oni žele više od toga – da se sistemske rasizam iskorijeni u cijelom svijetu. Angažovani i aktivni demokrati i demokratske sistemi mogu pomoći u tome.

Engleska crkva se stidi svoje uloge u ropstvu

Razlog za stid je to što su se pojedini u Crkvi aktivno bavili ropstvom i profitirali od njega. Anglikanska zajednica ima 85 miliona pripadnika u više od 165 zemalja. Engleska crkva priznala je da se stidi uloge koju su neki u njezinim redovima imali u ropstvu, napominjući ipak da su neki vodeći sveštenici pridonijeli ukidanju trgovine robljem. Ropstvu i iskorištavanju nema mjesta u savremenim demokratskim društvima. „Premda priznajemo vodeću ulogu koju su sveštenstvo i aktivni članovi Engleske crkve imali u ukidanju ropstva, razlog je za stid što su se drugi u Crkvi aktivno bavili ropstvom i profitirali od njega“, rekao je glasnogovornik Engleske crkve.

Opći sinod Engleske crkve je 2006. godine *objavio izvinjenje*, priznajući ulogu koju je sama Crkva imala u historijskim slučajevima ropstva. Prethodno se i britansko osiguravajuće društvo *Lloyd* izvinilo zbog svoje uloge u trgovini robljem na Atlantiku u 18. i 19. vijeku te se obavezalo na osnivanje fondova i organizacija koje će otvoriti nove mogućnosti rasnim i etničkim manjinskim grupama. „Žalimo zbog uloge koju je *Lloyd* imao u trgovini robljem tokom 18. i 19. vijeka, u groznom i sramotnom periodu engleske historije, kao i naše vlastite“, naveo je *Lloyd*. Savremeni događaji stavili su pod povećalo javnosti nejednakost koju su ljudi tamne boje kože

²⁴ Afroamerikanca Floyd ubio je bijeli policajac prilikom privođenja 25. maja 2020. godine u Minneapolisu.

²⁵ Tedros Adhanom Ghebreyesus etiopski je biolog, imunolog i političar. Od 2017. godine obavlja funkciju generalnog direktora Svjetske zdravstvene organizacije. U vladi Etiopije obavljao je funkciju ministra zdravstva od 2005. do 2012. godine, kao i ministra vanjskih poslova od 2012. do 2016. godine.

²⁶ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/un-rezolucijom-osuđuje-sistemske-rasizam-ali-ne-spominje-sad>

iskusili vijekovima i decenijama i godinama kao rezultat *sistematskog i strukturalnog rasizma* koji je postojao u brojnim aspektima u društvu. Kompleksni razgovori o tome trebali su početi mogo ranije.

Londonsko osiguravajuće društvo najavilo je da će investirati u programe kako bi privuklo talente među rasnim i etničkim manjinama te da će preispitati svoje organizacijske osnove djelovanja kako bi utvrdio da nisu ni na koji način rasistički. Obvezalo se osigurati finansijsku podršku izdavačima i organizacijama koje im otvaraju nove mogućnosti.²⁷

U Evropi i BiH

U Evropi je tokom 20. vijeka ogroman broj ljudi bio zatvoren u koncentracionim, radnim i sličnim logorima. U tome je prednjačila Hitlerova Njemačka tokom Drugog svjetskog rata. Staljinov Sovjetski Savez je imao socijalističke logore, tzv. „gulage“. Logoraši su bili nezakonito lišeni slobode i ponižavani, morali su da rade najteže poslove u najtežim uslovima. Bili su to najteži savremeni oblici ropskog statusa.²⁸ Poznati logori su Dahau pored Minhena, koji je formiran još 1933. godine, zatim Aušvic, Treblinka, Sobibor, Belesek, Čelmno i mnogi drugi čija je glavna namjena bilo mučenje i ubijanje ljudi. Na prostoru Kraljevine Jugoslavije poznati su bili logori u Jasenovacu, Gospiću, Staroj Gradišci...

Tokom rata i agresije 1992-1995. godine na državu BiH počinjeni su *zločini u zarobljeničkim logorima*, koji su se ogledali u ubijanju, tuči često do smrti, silovanju, izgladnjavanju, seksualnom ponižavanju i maltretiranju na razne načine. Poznati po brutalnosti i okrutnosti bili su logori: *Omarska, Keraterm, Manjača, Trnopolje* kod Banja Luke, *Batkovići* kod Bjeljine, *Sušica* u Vlasenici, *Rasadnik* u Rogatici, *KPD* u Foči, *Kula* kod Sarajeva, *Luka* kod Brčkog i mnogi drugi pod kontrolom Srba, a pod kontrolom Hrvata, *Dretelj, Gabela, Heliodrom* i drugi. U svakom okupiranom gradu agresor je formirao logore koji su imali karakter sabirnih centara, radnih ili koncentracionih logora. Na okupiranom području agresor je uspostavio cijeli *sistem logora*. Mnogi su predstavljali logore smrti.²⁹ Opkoljeni gradovi kao što su: Sarajevo, Goražde, Bihać, Tešanj, Maglaj, Gradačac, Žepa, Srebrenica i drugi predstavljali su sami po sebi koncentracione logore u kojim je bilo zatočeno kompletno civilno stanovništvo. U zaštićenoj zoni Srebrenice počinjen je genocid nad bošnjačkim stanovništvom. Otkopane su brojne masovne grobnice, primarne i sekundarne. Tokom rata je nestalo oko 29.000 ljudi. Ubijeno je preko 100.000 ljudi, a raseljeno oko 1.500 000 stanovnika. Bili su to drastični oblici kršenja ljudskih prava.

Ropstvo nije kriminalizirano u pola svijeta. Ropstvo nije zločin u gotovo polovini država, pokazalo je istraživanje o svjetskim zakonodavstvima, pozvavši zemlje da riješe pravne rupe koje omogućuju kriminalcima da izbjegnu kaznu. Mnoge države nemaju zakone koji direktno kriminaliziraju i kažnjavaju vlasništvo ili kontrolu nad drugom osobom, pokazala je baza podataka platforme *Antislavery in Domestic Legislation*, lansirana u sjedištu Ujedinjenih nacija u New Yorku. Ropstvo je svugdje daleko od ilegalnog, a nadamo se da će istraživanja nadići taj popularni

²⁷ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/engleska-crkva-se-stidi-svoje-uloge-u-ropstvu>

²⁸ Vojin Dimitrijević i Milan Paunović, u saradnji s Vladimirom Đerićem, *Ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1998., str.248-251.

²⁹ Laura Silber i Allan Little, *Smrt Jugoslavije*, „Otokar keršovani“, Opatija, 1999., str.247-248.

mit, kažu istraživači iz Rights Laba univerzitetu u engleskom gradu Nottinghamu, koje je predvodilo rad na bazi podataka. Mnoge će iznenaditi da ne postoje kazneni zakoni u svim državama kojima bi se optuživalo, osuđivalo i kažnjavalo pojedince jer su podvrgavali ljude najekstremnijim oblicima izrabljivanja.

Desetine miliona modernih robova

U svijetu još ima više miliona modernih robova. Trenutno je na svijetu oko 40 miliona modernih robova, pokazuju procjene Međunarodne organizacije rada i fondacije Walk Free. To uključuje i one koji su primorani na rad ili brak. Dokidanje modernog ropstva do 2030. godine bilo je jedno od globalnih ciljeva koji su članice UN-a jednoglasno prihvatile u 2015. godini. Iako su u svijetu ukinuti zakoni koji su nekad dopuštali ropstvo, istraživači tvrde da velik dio od ukupno 193 članice UN-a nisu eksplicitno kriminalizirale ropstvo i druge načine izrabljivanja. Zakoni protiv ropstva ne postoje čak u 94 države, gotovo polovini UN-a, upozoravaju članovi Rights Laba, koji su sarađivali i s australskim univerzitetom Monash. Pokazalo se kako gotovo dvije trećine država nisu kriminalizirale ni neku od *četiri prakse* povezane sa ropstvom – *kmetstvo, dužničko ropstvo, nasilne brakove i trgovinu djecom* – osim u slučajevima trgovine ljudima. Naučnici su istakli kako gotovo sve države svijeta imaju zakone protiv trgovine ljudima, samo je pitanje koliko ih primjenjuju u praksi.

Posljedica pravnih rupa koje postoje su optužnice indirektnim putem, na osnovu povezanih zakona, a u nekim slučajevima kriminalci mogu izbjeći kaznu za eksploataciju. Izvještajem se želi istaknuti kako se *razumijevanje pojma ropstvo proširilo te sad uključuje i druge vrste izrabljivanja*, a zakoni to nisu adekvatno pratili, ističu u humanitarnoj organizaciji Anti-Slavery International. Rješenje nije samo u strožijim zakonima. Ropstvo po svojoj prirodi želi eksploatirati one koji nisu obuhvaćeni vladavinom prava. Potrebne su mjere širokog raspona koje će obuhvatiti veći kontekst i sistemske razloge koji ljude čine ranjivima da ih se prevari te da ih druge osobe zatoče i kontrolišu.³⁰

Savremeni robovi su sve mlađi. Međunarodni dan borbe za ukidanje ropstva, je 2. decembar, koji podsjeća na dan usvajanja UN Konvencije za suzbijanje trgovine ljudima i iskorištavanja prostitucije drugih (Rezolucija 317 (IV) od 2. decembra 1949. godine). Rezolucijom 57/195 od 18. decembra 2002. godine, Generalna skupština Ujedinjenih Nacija je proglasila 2004. godinu Međunarodnom godinom obilježavanja borbe protiv ropstva i za njegovo ukidanje. Prema prošlogodišnjim podacima najstarije svjetske organizacije za ljudska prava koja se bavi ovim problem, *Anti-Slavery International*, u takvom statusu je bilo čak 27 miliona ljudi na planeti, pri čemu među njima najveći broj čine djeca i mladi.³¹ U fokusu UN Konvencije su iskorjenjivanje savremenih oblika ropstva, kao što su trgovina ljudima, seksualna eksploatacija, najgori oblici dječjeg rada, prinudni brak i prisilne regrutacije djece za upotrebu u oružanim sukobima. U borbi za ukidanje ropstva i iskorjenjivanja modernog ropstva potrebne su nove i bolje strategije od dosadašnjih.

³⁰ <https://www.mreza-mira.net/vijesti/ljudska-prava/ropstvo-nije-kriminalizirano-u-pola-svijeta/> (14.02.2020)

³¹ Srbija se danas smatra zemljom porijekla, tranzita i destinacije žrtava trgovine ljudima, a čak 37 odsto žrtava su djeca, navodi se pored ostalog u izveštaju o trgovini ljudima u Srbiji za period 2000-2010. godine koji je objavila nevladina organizacija ASTRA.

Vlade snose primarnu odgovornost, a i privatni sektor treba da odigra svoju ulogu u cilju iskorjenjivanja ropstva. Uprkos značajnim naporima vlada, civilnog društva i međunarodne zajednice, još uvijek živimo u nesigurnom svijetu u kome postoje neki oblici praktikovanja ropuskog izrabljivanja. Potrebna je posvećenost borbi protiv ropstva i tješnja saradnja kako bi se do kraja iskorijenila ova pošast.

Trgovina ljudima posmatra se prije svega kao *kršenje ljudskih prava i povreda dostojanstva i integriteta ljudskih bića*. Ratifikacija ove konvencije za sobom povlači određene obaveze, prije svega u smislu obezbjeđivanja i unaprijeđenja standarda zaštite žrtava trgovine ljudima i njihovih prava – zaštitu privatnosti, pomoć žrtvama, vrijeme za oporavak i razmišljanje, naknadu štete i pravnu zaštitu, praćenje i izveštavanje o sprovođenju ove konvencije na teritoriji država i za suzbijanje trgovine ljudima.

Svi oblici ropstva zvanično su ukinuti obavezujućom konvencijom Ujedinjenih nacija iz 1956. godine. Ipak, prema prošlogodišnjim podacima najstarije svjetske organizacije za ljudska prava Anti-Slavery International, u takvom statusu je čak 27 miliona ljudi na planeti, pri čemu među njima najveći broj čine djeca i mladi.³² Zato je obaveza svih demokratskih država da ovu anahronu pojavu konačno suzbiju i iskorijene.

Literatura

1. *Sociološki rečnik*, (Priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Zavod za udžbenike, Beograd, 2007., str.502.
2. Entoni Gidens, *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Bograd, 2005., str. 260-267.
3. Kozić Faruk, *Priručni leksiokon demokratije i ljudskih prava*, „Meligrafprint“, Zenica 2018.
4. Kozić Faruk, *Demokratija i ljudska prava i bosanskohercegovački društveni ambijent*, „Meligrafprint“, Zenica 2011.
5. Dimitrijević Vojin i Paunović Milan, u saradnji s Vladimirom Đerićem, *Ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1998.
6. Laura Silber i Allan Little, *Smrt Jugoslavije*, „Otokar keršovani“, Opatija , 1999., str.247-248.
7. *Uvod u ljudska prava*, (urednici Enver Đuliman i Gunnar M. Karlsen), Helsinški komitet za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2003.
8. Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima, u knizi: *Čitanka ljudskih prava*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2001.,
9. Lavić Senadin, *Leksikon socioloških pojmova*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2014.

Internet adrese

1. <https://www.dw.com/bs/džuntint-dan-oslobođenja-crnaca-u-sad/a-53867527> (19.06.2020)
2. <https://www.dw.com/bs/o-privilegiji-zato-što-si-bijelac-i-potrebi-da-se-nešto-promijeni/a-53814873> (17.06.2020)

³² <http://www.e-novine.com/drustvo/54726-Savremeni-robovi-sve-mladi.html>

3. <https://www.dw.com/bs/tamni-duhovi-ropstva/a-43764489> (13.05.2018)
4. <https://www.dw.com/bs/moderno-ropstvo/a-4025964> (13.02.2009)
5. <https://www.dw.com/bs/da-nije-bilo-lincolna/a-4022154> (12.02.2009)
6. <https://www.dw.com/hr/nepoznati-praznik-juneteenth-dan-oslobođenja-crnaca-u-sad-u/a-53868514> (19.06.2020)
7. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/un-rezolucijom-osuduje-sistemi-rasizam-ali-ne-spominje-sad> (19.06.2020.)
8. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/engleska-crkva-se-stidi-svoje-uloge-u-ropstvu> (19.06.2020)
9. <https://www.mreza-mira.net/vijesti/ljudska-prava/ropstvo-nije-kriminalizirano-u-pola-svijeta/> (14.02.2020)
10. <https://www.astra.rs/medunarodni-dan-borbe-za-ukidanje-ropstva-savremeni-robovi-sve-mladi/> (03.12.2011)
11. <http://www.e-novine.com/drustvo/54726-Savremeni-robovi-sve-mladi.html> (03.12.2011)
12. <https://www.dw.com/hr/opasno-popuštanje-brane-protiv-rasizma-u-njemačkoj/a-19312306> (08.06.2016)

SLAVERY IN THE 21ST CENTURY

Abstract

Old forms of society are changing and new and better ones are emerging. Society develops and changes according to its own logic. The directions of change are pointing towards constant democratization that strives for democracy. Modern societies are at different levels of achieved political, economic, social, technical and cultural development. They all have some shortcomings and problems in their functioning. So far we do not have perfect democratic societies. Even in modern societies, outdated models and relations are emerging that are anachronistic for the modern democratic world. We see such undemocratic forms in the emergence of racism, racial intolerance, trafficking in women, discrimination, various stereotypes and prejudices. The fight against these negative phenomena is long and difficult, it requires a lot of work and a change of consciousness.

Keywords: *racism, juneteenth, slavery, police violence, coronavirus, blacks, whites, Latinos, inequality, civic activism, exploitation, abolition of slavery, racial intolerance, institutional racism...*